

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้
ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม บนพื้นที่สูงเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ
และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีดิจิทัล

รหัสโครงการ 4791203

โครงการศึกษาผลกระทบและแนวทางการพัฒนา
และส่งเสริมอาชีพภายใต้สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง

โดย

จันทร์จิรา รุ่งเจริญ และคณะ

เดือน ธันวาคม ปี พ.ศ. 2568

งบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund)

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568

จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้
ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม บนพื้นที่สูงเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ
และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีดิจิทัล

รหัสโครงการ 4791203

โครงการศึกษาผลกระทบและแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ
ภายใต้สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง

A Study on the Impact and Development Guidelines for
Occupation under Aging Society in Highland Areas

โดย

คณะผู้วิจัย	สังกัด
ดร.จันทร์จิรา รุ่งเจริญ	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
นางสาวกชพร สุขจิตภิญโญ	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
นางสาวณัฐภัทร สุวรรณโณม	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
นางสาวณิรินทร์พัชร์ ชยวงศ์ธร	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
นายเจตนิพัทธ์ ถาวร	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ดร.บุศรา ลีมนิรันดร์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.ปภพ จีรัตน์	มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ธันวาคม 2568

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ขอขอบคุณ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยแรงงานทดแทนเป้าหมายในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 12 แห่ง ที่สละเวลาให้ข้อมูลและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งนักวิชาการ ส่งเสริมและพัฒนา สวพส. หัวหน้าและเจ้าหน้าที่ สวพส. ที่ปฏิบัติงานในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 12 แห่ง ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ประสานงานการเก็บข้อมูล อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน และร่วมดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

คณะผู้วิจัย
ธันวาคม 2568

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
Highland Research and Development Institute (Public Organization)

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล นางจันทร์จิรา รุ่งเจริญ
ตำแหน่ง นักวิจัย 6
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3205
Email: puntase@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

- (1) ชื่อ-สกุล นางสาวฉวีรินทร์พัชร ชยวงศ์ธร
ตำแหน่ง ผู้ช่วยนักวิจัย
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3205
Email: Kaoat.aumjiw@gmail.com
- (2) ชื่อ-สกุล นางสาวกชพร สุขจิตภิญโญ
ตำแหน่ง นักวิจัย
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3205
Email: khodchapornsu@hrdi.or.th.
- (3) ชื่อ-สกุล นางสาวณัฐภัทร สุวรรณโณ
ตำแหน่ง นักวิจัย
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3205
Email: swnchome24@gmail.com
- (4) ชื่อ-สกุล นายเจตนิพัทธ์ ถาวร
ตำแหน่ง ผู้ช่วยนักวิจัย
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3205
Email: Chetnipat09@gmail.com

- (5) ชื่อ-สกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุศรา ลีมนิรันดร์กุล
ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร
หน่วยงาน ภาควิชาพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตร
ที่อยู่ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่
239 ถนน สุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่
เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 081-5445164
Email: budsara.l@cmu.ac.th
- (6) ชื่อ-สกุล นายปภพ จีรัตน์
ตำแหน่ง อาจารย์
หน่วยงาน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ที่อยู่ 63 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย เชียงใหม่ 50290
โทรศัพท์ 053 873 611
Email: papob9261@gmail.com

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทคัดย่อ	ง
Abstract	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	3
1.4 กรอบงานวิจัย	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	
2.1 สถานการณ์และผลกระทบสังคมสูงอายุ	5
2.2 แนวคิดการมองอนาคต (Foresight)	7
2.3 แนวคิดการสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future Scenario Building and Analysis)	10
2.4 แนวคิดพหุคูณพลัง (Active Aging)	16
2.5 แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม	16
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	
3.1 วิธีการวิจัย	20
3.2 กิจกรรม 1 การศึกษาผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุต่อการประกอบอาชีพของผู้สูงวัยและประชากรแรงงานวัยทดแทนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	20
3.3 กิจกรรมที่ 2 การจัดทำและพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการส่งเสริมอาชีพในและนอกภาคการเกษตรที่รองรับการเปลี่ยนแปลงสังคมผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง	23
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล	
4.1 ผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุต่อการประกอบอาชีพของผู้สูงวัยและประชากรแรงงานวัยทดแทนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	29
4.1.1 ข้อมูลสถานการณ์สังคมสูงอายุบนพื้นที่สูงและแนวโน้ม	29
4.1.2 ข้อมูลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อศักยภาพการประกอบอาชีพของผู้สูงวัยและประชากรแรงงานวัยทดแทนบนพื้นที่สูง	85

	หน้า
4.2 การจัดทำและพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการส่งเสริมอาชีพใน และนอกภาคการเกษตรที่รองรับการเปลี่ยนแปลงสังคมผู้สูงอายุบน พื้นที่สูง	97
4.2.1 ภาพอนาคต (scenario planning) สำหรับการพัฒนาและส่งเสริม อาชีพประชากรสูงอายุและแรงงานทดแทนบนพื้นที่สูง	97
4.2.2 แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับประชากรบน พื้นที่สูงที่ดำรงชีพภายใต้สังคมสูงอายุ	101
4.2.3 รูปแบบการยกระดับชุมชนผู้สูงอายุนำร่องที่สามารถพึ่งพาตนเอง ด้วยการเสริมสร้างทักษะการทำงานที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบน พื้นที่สูง	109
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	113
เอกสารอ้างอิง	120
ภาคผนวก	
แบบสอบถามเกษตรกรผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป) บนพื้นที่สูง	121

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ผลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในหมู่บ้านที่มีผลระดับความรุนแรงของสังคมสูง ผู้สูงอายุและวัยทดแทนแรงงานมากที่สุด	74
2	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อศักยภาพการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุและประชากร แรงงานวัยทดแทนบนพื้นที่สูง	85
3	ผลการระดมความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมอาชีพในกลุ่มลุ่มน้ำปิง	102
4	ผลการระดมความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมอาชีพกลุ่มลุ่มน้ำโขงเหนือ	103
5	ผลการระดมความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมอาชีพกลุ่มลุ่มน้ำน่าน	104
6	ผลการระดมความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมอาชีพกลุ่มลุ่มน้ำสาละวิน (ชุดที่ 1)	105
7	ผลการระดมความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมอาชีพกลุ่มลุ่มน้ำสาละวิน (ชุดที่ 2)	107

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง น้ำแซง อ.นาหมื่น จ.น่าน	29
2	ข้อมูลโครงสร้างประชากรบ้านป่าซางและบ้านวังน้ำเย็น	30
3	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง น้ำเค็ม อ.นาหมื่น จ.น่าน	33
4	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านต้นตอง และบ้านน้ำเค็ม)	34
5	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง โป่งคำ อ.สันติสุข จ.น่าน	37
6	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านศรีบุญเรือง และบ้านปางช้าง	37
7	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ปางมะโอ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่	41
8	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านปางมะโอ และบ้านปางก๊ิด	41
9	ข้อมูลโครงสร้างประชากรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงป่าแป๋ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	45
10	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านผาแดง และบ้านแม่แม่ม	45
11	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง โหล่งซอด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่	48
12	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านแม่บอน และบ้านแม่สายนาเลา	49
13	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง แม่สลอง อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย	52
14	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านหลายอายุ และบ้านใหม่สันติ	52
15	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง วาวี อ.สรวย จ.เชียงราย	56
16	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านปางต้นผึ้ง และบ้านดอยช้างพัฒนา	56
17	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ห้วยก้างปลา อ.แม่จัน จ.เชียงราย	59
18	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านลิ่วพัฒนา และบ้านอาหลู่	60
19	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน	63
20	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านแม่ปอง และบ้านห้วยน้ำใส	63
21	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ผาผึ้ง-ศรีคีรีรักษ์ อ.วังเจ้า จังหวัดตาก	66
22	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านสบยมใต้ และบ้านใหม่ชัยมงคล	67

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
23	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ห้วยเขย่ง อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี	70
24	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านปากลำปีลือก และบ้านไร่ป่า	70
25	ข้อมูลสถานการณ์การดำเนินงานลุ่มน้ำปิงในปัจจุบัน และแนวทางการพัฒนา ระยะต่อไป	97
26	ข้อมูลสถานการณ์การดำเนินงานลุ่มน้ำโขงเหนือในปัจจุบัน และแนวทางการ พัฒนาระยะต่อไป	98
27	ข้อมูลสถานการณ์การดำเนินงานลุ่มน้ำน่านในปัจจุบัน และแนวทางการ พัฒนาระยะต่อไป	99
28	ข้อมูลสถานการณ์การดำเนินงานลุ่มน้ำสาละวินในปัจจุบัน และแนวทางการ พัฒนาระยะต่อไป	100
29	โมเดลก้างปลา (Fishbone Model) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ทิศ ทางการพัฒนางานวิจัยเชิงบูรณาการ	101
30	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านปางต้นผึ้ง ปางกลาง และปางอาณา เขต	109
31	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านปางต้นผึ้ง	110
32	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านปางกลาง	110
33	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่บ้านปางอาณาเขต	111
34	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในพื้นที่ห้วยเป่า	112

Abstract

This study aimed to investigate the impacts and development strategies for promoting livelihoods under the ageing society in highland areas. The objectives were: (1) to examine the effects of the ageing society on the occupations of older persons and replacement labour in Highland Development Project Using Royal Project System, and (2) to formulate and develop policy recommendations for promoting both agricultural and non-agricultural occupations. A mixed-methods approach integrating social science research methods was employed. Data were collected from 12 Highland Development Project Using Royal Project System areas that have fully entered the ageing society, focusing on residents who were willing to provide information.

The findings revealed that the four main basin areas Nan, Ping, Salawin, and Upper Mekong are all experiencing a continuous demographic shift toward ageing populations. The proportion of older persons has been increasing, while the working-age population has declined due to outmigration. Agriculture remains the main source of livelihood; however, communities have been adapting toward high-value economic crops such as coffee, tea and temperate fruits, along with supplementary occupations including local product processing, handicrafts and cultural tourism.

The analysis identified five key dimensions influencing the occupational potential of older persons and replacement labour: health, community participation, economic security, environmental support and technological innovation. Major constraints include chronic health problems, limited access to healthcare services, weak group organization, unstable agricultural income and environmental challenges such as haze, drought and water shortages.

Appropriate livelihood development and promotion strategies for highland populations in the ageing society should focus on occupations that align with the physical capacities of older persons such as intensive agriculture, handicrafts and local food processing. These should be complemented by the adoption of small-scale agricultural tools, proactive healthcare integration, enterprise strengthening, local and online market networking, digital skill development, online trading and diversified occupations such as cultural tourism, homestays and bio-agriculture. Support mechanisms should include revolving funds, income insurance schemes and improvements in environmental and digital infrastructure to enhance economic stability and reduce dependency on government allowances.

Case studies from two pilot areas (1) Wawee Highland Development Project Using Royal Project System in Mae Phrik Subdistrict, which includes Ban Pang Klang, Ban Pang Anakhot and Ban Pang Ton Phueng and (2) Huai Pao Highland Development Project Using Royal Project System demonstrated that occupational development

through experiential learning such as mushroom cultivation, effectively enhanced existing skills, increased income and improved the quality of life of older persons. This led to the formation of “creative ageing communities” capable of self-reliance and sustainable community development.

Keywords: Elderly, Aging society, Highland areas, Replacement labor, Sustainable development

